

ია ლადუა

*ფილოლოგიის დოქტორი, ლიტერატურის მუზეუმის უნიკალურ
წიგნთა ფონდის კურატორი,
საქართველო, თბილისი*

**ნათლისა და ჯვრის სიმბოლურ სახეთა ტრანსფორმაცია
ფერისცვალებისა და ჯვართამაღლების დღესასწაულთა
საგალობლების მიხედვით**

მოკლე შინაარსი

საუფლო დღესასწაულებისადმი მიძღვნილი საგალობლები ბიბლიურ მოტივებს ეყრდნობა, ძირითადად კი ძველი აღთქმის სიუჟეტები და პერსონაჟებია მისი სახისმეტყველების წყარო. მიუხედავად იმისა, რომ საგალობლებს ერთი საერთო წყარო აქვს და ხშირად ერთგვაროვანი ფრაზეოლოგიითაც ხასიათდებიან, მაინც გამოირჩევიან ინდივიდუალობით, საკუთარი ხელწერით და, რაც მთავარია, უმდიდრესი თეოლოგიური ინფორმაციით, რაც ავტორისაგან მოითხოვს როგორც საღვთისმეტყველო ცოდნას, ისე შემოქმედებითობასაც. ყოველი სახე ახალ აზრობრივ დატვირთვას იძენს და მსმენელსა თუ მკითხველს ახლებურად განაცდევინებს საღვთო მოვლენებს. შემთხვევით როდი მიიჩნევდნენ ჰიმნოგრაფთა შემოქმედებას წინასწარმეტყველთა საქმიანობის გაგრძელებად, რადგან ის თავისი სახისმეტყველებით მდიდარ ინფორმაციასაც შეიცავს და, იმავდროულად, საოცარი სისადავითა და მშვენიერებით გადმოსცემს ღვთის საიდუმლოს, გონებისათვის მიუწვდომელ ტრანსცენდენტურ სფეროს.

ნათელი არა მხოლოდ წამყვანი სახე-სიმბოლოა ქრისტიანულ აზროვნებაში, არამედ, ამავე დროს, ის წარმოადგენს სიმბოლოთა ჯაჭვს, ანუ, ხსნის სხვა სახე-სიმბოლოებსაც. დოგმატური ღვთისმეტყველებით, ჯვარი ერთ-ერთი უდიდესი სიწმინდეა ქრისტიანული სამყაროსათვის, ჯვრის წინასახე საკმაოდ მრავლადაა ძველ აღთქმაში, რაზეც წმიდა მამებიც მიუთითებენ და რასაც უხვად ვხვდებით საგალობლებშიც. ნათლისა და ჯვრის სიმბოლურ სახეთა ტრანსფორმაცია ყველაზე უხვად და ნათლად ფერისცვა-

ლებისა და ჯვართამაღლების დღესასწაულებისადმი მიძღვნილ საგალობლებში ჩანს.

საკვანძო სიტყვები: ნათლის ესთეტიკა, ჯვრის სიმბოლური სახე, ჰიმნოგრაფიული ტექსტები, საღვთისმეტყველო წყაროები.

Ia Ghadua

Doctor of Philology,

Curator of the unique book fund of the Museum of Literature,

Tbilisi, Georgia

FOR THE TRANSFORMATION OF SYMBOL OF THE CROSS AND THE LIGHT ACCORDING THE HYMNS OF TRANSFIGURATION AND ELEVATION OF THE CROSS

Abstract

All hymns dedicated to the Lord based on the Bible, especially on the Old Testament episodes and characters are the main resources of them. In spite the fact that those hymns have the same plot and the same base there are mostly very individual, they have individual form and the most important thing that they have the richest theological information which demands from the author knowledge based on the theological aspects and also creative nature. All symbols have meaningful explanation and help the reader to understand innovation feeling of theological events. The work of the authors of hymns considered as the continuing the work of prophet. The light is not the only leading symbol in theology but it is also collection of the symbols and gave us the key to understand other symbols according them. The cross is the most holy thing in Christianity and it has too many preforms in old testament. Holy fathers indicating on the special spiritual meaning of the cross. The most examples of transformation of the symbols of the cross and light we met in the hymns about these holy things.

Key Words: aesthetics of the light, the symbol of the cross, text from hymnography, theological resources.

შესავალი: „დასაბამად ქმნა ღმერთმან ცაჲ და ქუეყანაჲ. ხოლო ქუეყანაჲ იყო უხილავ და განუმზადებელ და ბნელი ზედა

უფსკრულთა და სული ღმრთისად იქცეოდა ზედა წყალთა. და თქუა ღმერთმან: იქმენინ ნათელი და იქმნა ნათელი“ (შესაქმე 1, 1-3). ნათელი არის პირველი, რასაც უფალი ქმნის ქვეყნიერების დაბადების პირველსავე დღეს და რაც, ფაქტობრივად, საფუძველია ხილული და უხილავი სამყაროსი. შესაბამისად, ნათელი წამყვანი სახე-სიმბოლოა ქრისტიანული მწერლობისათვის და განსაკუთრებით - ჰიმნოგრაფიისათვის.

მსჯელობა: ნათლის ესთეტიკის საფუძვლები შეიძლება დაიძებნოს როგორც ბიბლიაში, ისე ანტიკურ ლიტერატურასა და ქართულ მითოსში. რ. სირაძემ მზისა და ვაზის სიმბოლიკის წარმოჩენით აღნიშნა, რომ ქრისტიანობამ განსახოვნების ძველი ფორმები გამოიყენა, როგორც არქეტიპი და ახალ ესთეტიკას შეურწყა (სირაძე 1987: 15). მკვლევრის მოსაზრებით, ნათლის ესთეტიკა ქართული სახისმეტყველებისათვის ჯერ კიდევ წარმართული კულტურიდანაა დამახასიათებელი, შემდგომში კი მისი ამგვარი აღქმა ქრისტიანულ გაგებას შეერწყა: „წარმართულ წარმოდგენას – ყურძნის მარცვალში მზე იხედებაო – ცვლის ქრისტიანული სიმბოლიკა: „მე ვარ ვენახი და მამად ჩემი მოქმედ არს“ (სირაძე 1987: 15).

საინტერესოდ აქვს ახსნილი თ. ბიგანიშვილს ნათლის ტრანსფორმირება რამდენიმე ფორმაში: „ნათელი, როგორც პოეტური სახე, ტრანსფორმირებულია ვაზის, ღვინის, სისხლისა და პურის ფორმებში: ზეციდან გარდამოსული მანანა არის სიმბოლო ქრისტეს ხორცისა, რომლის ხილული სახეც ლიტურგიაზე არის პური. ქრისტეს სისხლი, რომელიც ღვინის სახითაა წარმოდგენილი, არის ნათელი, რომელიც მზის სახითაა ვაზში ჩაღვრილი და ქრისტე კი ვენახია, ხოლო მამა „მოქმედი არს“ (ბიგანიშვილი 2005: 35).

ნათელი არა მხოლოდ წამყვანი სახე-სიმბოლოა ქრისტიანულ აზროვნებაში, არამედ ის წარმოადგენს სიმბოლოთა ჯაჭვს, ანუ, ხსნის სხვა სახე-სიმბოლოებსაც. ძველ აღთქმაში, ბიბლიური კოსმოგონიის მიხედვით, ნათელი ხილული და უხილავი სამყაროს მატერიალურ საფუძველთანაა გაიგივებული, ახალ აღთქმაში კი – ღმერთთან, რაც იოანეს სახარებაშია განცხადებული: „მის თანა ცხორებად იყო და ცხორებად იგი იყო ნათელ კაცთა. და ნათელი იგი ბნელსა შინა ჩანს, და ბნელი იგი მას ვერ ეწია“ (ინ. 1, 4-5); „მე ვარ ნათელი სოფლისად, რომელი შემომიდგეს მე, არა ვიდოდის ბნელსა, არამედ აქუნდეს ნათელი ცხორებისად“ (ინ. 8, 12);

„მცირედ ჟამ ნათელი თქუენ თანა არს. ვიდოდეთ, ვიდრე ნათელი გაქუსდა, რადთა არა გეწიოს თქუენ ბნელი, რამეთუ რომელი ვალნ ბნელსა, არა უწყინ, ვიდრე ვალნ. ვიდრე ნათელი გაქუს, გრწმენინ ნათელი, რადთა ძე ნათლის იყვნეთ“ (ინ. 12, 35-36).

დოგმატურ ღვთისმეტყველებაშიც ღმერთი სახელდებულია, როგორც ნათელი, რასაც მრწამსის სიმბოლოს მეორე მუხლში ვხვდებით: „ნათელი ნათლისაგან და ღმერთი ჭეშმარიტი ღმერთისაგან ჭეშმარიტისა, შობილი და არა ქმნილი ერთარსი მამისა, რომლისაგან ყოველი შეიქმნა“. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან დოგმატური ღვთისმეტყველება წმიდა წერილს ეფუძნება, ისევე, როგორც ჰიმნოგრაფია. ამის ერთ-ერთი, განსაკუთრებულად მომხიბვლელი ნიმუში იოანე მინჩხთან შეგვიძლია დავიმოწმოთ: „ღმერთი ზევით ქუეყანად მოხუედ და კაცნი ზევად აღიყვანენ, ნათელი ხარ დაუღამებელი, თვთმნათობი ნათლისაგან მამისა გამოსრული, სულით წმიდითურთ თანა დიდებული, შეურევნელი და განუყოფელი, ღმერთი მხოლოდ, კეთილისმყოფელი შენთა დაბადებულთად, რომელნიცა გაკურთხევენ აწ და უკუნისამდე“ (მინჩხი 1987: 326). ბიბლიური სახისმეტყველებით ხომ ღმერთი არის მარადიული, უჟამო, დაუღამებელი, მიუაჩრდილებელი ნათელი, რომელმაც შექმნა ხილული ნათელი. ბიბლიის არქექტიპული მოცემულობა კი ჰიმნოგრაფიაში სხვადასხვა ფორმის პარადიგმულ მონაცემად ტრანსფორმირდება.

ნათლის სიმბოლიკის დომინანტურობა ჰიმნოგრაფიაშიც შეიმჩნევა, განსაკუთრებით კი მაცხოვრის ფერისცვალების დღესასწაულისადმი მიძღვნილ საგალობლებში, რადგან თაბორის მთაზე ფერისცვალებისას იესო ქრისტე მოწაფეების წინაშე ნათლით შემოსილი წარსდგა: „და შემდგომად ექუსისა დღისა წარიყვანნა იესუ პეტრე და იაკობ და იოვანე, ძმაჲ მისი, და აღიყვანნა იგინი მთასა მაღალსა თჳსაგან. და იცვალა მათ წინაშე სხუად ფერად, და გაბრწყინდა პირი მისი, ვითარცა მზე, ხოლო სამოსელი მისი იქმნა სპეტაკ, ვითარცა ნათელი“ (მთ. 17, 1-2).

ნ. სულავამ ნიკოლოზ გულაბერისძის „გალობანი სუეტისა ცხოველისანის“ ანალიზისას (*რომელსაც მეცნიერი ნათლის სიმბოლური წარმოსახვით გამორჩეულ თხზულებად მიიჩნევს*) გამოკვეთა ნათლის სიმბოლიკის ზოგადი ასპექტები: „1. სამყაროს შექმნამდე არსებობდა დაუსაბამო, უსაწყისო, უჟამო, შეუქმნელი,

დაუბადებელი, უხილავი, მარადიული ნათელი, რაც „ნათელის“ სულიერ ასპექტს გულისხმობს. იგი ღმერთის სიმბოლური სახელია; 2. ბიბლიური კოსმოგონიის მიხედვით, ხილული ნათელი შეიქმნა კრეაციის მეოთხე დღეს, რომლის წყაროდ უყამო, დაუბადებელი ნათელია მიჩნეული. ესაა ფიზიკურად არსებული ნათელი, „ნათელის“ ფიზიკური ასპექტი; 3. ქრისტეს მოვლინება, ძე ღმერთოს განხორციელება საღვთისმეტყველო ლიტერატურაში „ნათელის“ „ნათლისაგან“ წარმოშობაა, რამაც „ნათელის“ ძე ღმერთის ჰიპოსტასურ სახელად მიჩნევის საფუძველი შექმნა; 4. თეოლოგიურ-ფილოსოფიურ თხზულებებში, პატრისტიკულ-ჰაგიოგრაფიულ და ჰიმნოგრაფიულ მწერლობაში ნათელმა სიმბოლურთან ერთად ალეგორიული დატვირთვაც მიიღო და „ნათელი“ კეთილის საწყისად იქნა აღიარებული, ბნელი კი – ბოროტებისა; 5. გვიან შუასაუკუნეებში ნათელს დაეკისრა ესთეტიკური ფუნქციაც, რადგან იგი ადამიანის სილამაზისა და შინაგანი ბუნების გამოხატვის სიმბოლოდ დაისახა“ (სულავა 2003: 63-64).

თაბორის მთაზე მაცხოვრის ნათელს თვალთ უხილავსა და გონებით მიუწვდომელს უწოდებს იოანე მინჩხი ფერისცვალებისადმი მიძღვნილ კანონში: „თუალით უხილავი ნათელი და სასმენელთა უსმენელი, რომელი გონებასა კაცთასა არაჲ მოუჭდა ვითარმცა ვინ გამოთქუა ჭეშმარიტად? ესე ნათელი დღეს გამოეცხადა საყუარელთა მათ თვსთა მოწაფეთა“ (მინჩხი 1987: 324).

თეოლოგიური სწავლებით, ნათელი, რომლითაც იხილვებოდა განკაცებული მაცხოვარი მოციქულთა წინაშე, მას იმ დროს არ მიუღია, უფალმა თავისი ღვთაებრიობა გამოუცხადა მოწაფეებს: „ფერისცვალებისას მან გამოაცხადა არა სხვა რომელიმე ნათელი, არამედ მხოლოდ ის, რომელიც დაფარული ჰქონდა ხორციელ კრეტსაბმელს მიღმა. ეს ნათელი საღმრთო ბუნებისაა – ხელთუქმნელი, ღვთიური. მსგავსად ამისა, ღვთისმეტყველ მამათა სწავლებით, იესო ქრისტემ ფერი იცვალა მთაზე ისე, რომ არაფერი მიუღია და არაფერ ახალში, რაც მანამადე არ ჰქონია, არ გარდასახულა. თავის მოწაფეებს უჩვენა მხოლოდ ის, რაც უკვე გააჩნდა“ (პალამა 1990: 3); „თაბორის მთაზე მოწაფეების მიერ დანახული ნათელი... არ იყო ქმნილი მეტეოროლოგიური ფენომენი, თავისი ბუნებით ადამიანურ აზროვნებაზე დაბალი. ეს იყო ნათელი, თანაარსებული ღვთისა თავისი ბუნებით: მარადიული,

დაუსაბამო, უჟამო და უსივრცო, ქმნილი ყოფიერების მიღმა არსებული. ძველალთქმისეულ თეოფანიებში იგი ცხადდება როგორც დიდება ღვთისა, ქმნილთათვის საშინელი და დაუთმენელი... არავითარი ცვლილება არ მომხდარა ღმერთკაცში თაბორის მთაზე, მხოლოდ მოციქულთათვის ეს იყო დროისა და სივრცის საზღვრების იქით გასვლა, მარადიულ რეალობათა აღქმა“ (ლოსკი 1986: 35).

ამასვე ვხვდებით საგალობლებშიც: „ექუსისა დღისა შემდგომად აღიყვანნა მთასა ზედა მაღალსა პეტრს და იაკობ და იოვანე ქრისტემან, რადთა უჩუენოს მათ ბუნებითი იგი ნათელი და დიდებამ მიუწდომელი“ (მინჩხი 1987: 322); „ვინ არად შეძრწუნდეს გონებითა საშინელსა მას საკვრველსა სასწაულსა, რამეთუ ღმერთი ღმრთეებისა ბუნებითა, ნათლითა უსხეულოდთა ქუეყანასა გამოჩნდა და მოწყალებით არად შეწუნა დაბადებულნი“ (მინჩხი 1987: 323); „გამოჰბრწყინდი მთასა ზედა თაბორსა ნათელი ჭემმარტი საშინელებითა ღმრთეებისა შენისადათა შორის მოციქულთა“ (უძველესი... 1980: 261).

წმიდა მამათა სწავლებით, მაცხოვარმა თაბორის მთაზე ფერისცვალებისას მიღებული ნათლით ადამიანის განახლებული ბუნება მოასწავა, რასაც უძველეს იადგარში დაცული ფერისცვალების საგალობელშიც ვხვდებით: „დღეს იხარებენ ყოველნი კიდენი ქუეყანისანი და გალობენ ძენი კაცთანი, რამეთუ შემოქმედმან ყოველთამან ღმრთეებისა ხატი იცვალა და მოციქულთა უჩუენა ნათელი მერმისა ცხორებისადა“ (უძველესი... 1980: 261).

იოანე ბოლნელი ფერისცვალების ჰომილიაში ყურადღებას ამახვილებს ნათლის მზესთან შედარებაზე და ხსნის, რომ მზის ბრწყინვალეობაზე აღმატებული კაცთა გონებისათვის არ არსებობს და ამიტომ შეადარეს მახარებლებმა თაბორის ნათელი მზეს: „რადსათვს-მე, ანუ ვითარ-მე? (რამეთუ) გამობრწყინდა პირი მისი ვითარცა მზს, რამეთუ ღმრთეებად უბრწყინვალეს არს მზის-თუალისა და უმჭურვალეს აღსა მას ცეცხლისასა. არამედ ესოდენ შეუძლეს გამოთქუმად წმიდათა მოციქულთა და უწყებად ჩუენდა, რამეთუ ქუეყანასა ზედა არღარად ვიცით უბრწყინვალეს მზისა“ (იოანე ბოლნელი 1999: 248). იოანე მინჩხი სიმართლის მზეს უწოდებს თაბორის მთაზე ნათლით შემოსილ მაცხოვარს: „მთასა ზედა თაბორსა დღეს აღჯდა სიმართლისა მზს და ნათელი მზისა ამის

დამზადებული, ბუნებით ღმრთეებრ მნათობი, ანგელოსთაგან ხილვად შეუძლებელი მბრწყინვალეზად, ხატი და დიდებზად სამარადისოდ, ჩუენთვს მკსნელად განკაცებული“ (მინჩხი 1987: 324).

თაბორის ნათელი თოვლთანაცაა შედარებული: „და სამოსელი მისი იქმნა ბრწყინვალე და სპეტაკ, ვითარცა თოვლი“ (მრკ. 9, 3). თოვლის სისპეტაკესაც იმავე მიზეზით ხსნის იოანე ბოლნელი: „და სამოსელი მისი იქმნა, ვითარცა [თოვლი და ვითარცა] ნათელი. უბრწყინვალეს ნათლისა ელვისა და თოვლის უსპეტაკეს არაძვე ვიცით, არცა გვზახავს ქუეყანასა [ზედა], ამისთვს ესთენ გუაუწყეს წმიდათა მოციქულთა“ (იოანე ბოლნელი 1999: 248). თოვლისებრ სისპეტაკე, თეთრი – ესაა ზეციური ფერი, ადამიანის გონებისათვის მიუწვდომელი ღვთიური სისპეტაკის მატერიალურად განჭვრეტა.

ცათა მოზამავს უწოდებს იოანე ოქროპირი თაბორის მთას: „დღეს თაბორი ცათა მოზამავ იქმნების, რამეთუ ჰხედავს დიდებასა შემოქმედისა თვისისასა, შეიმკვების ღრუბლითა ნათლისადათა და იხარებს ჳმითა მამისადათა“ (იოანე ოქროპირი 1959: 191), რასაც საგალობელშიც ვხვდებით: „პირველ ჯუარცმისა შენისა, უფალო, მთაჲ, ცათა მოზამავი, ღრუბლისა ტალავრითა სავსე იყო“ (უძველესი... 1980: 265).

ნათლის ღრუბლით შემკობა სახარებიდან მომდინარეა: „აჰა, ესერა ღრუბელი ნათლისაჲ აგრილობდა მათ“ (მთ. 17, 5), რომელიც შემდეგ სხვადასხვა მხატვრული სახეებით საგალობლებშიც გვხვდება: „ტალავარ ექმნა ღრუბელი ნათლითა შემოსილი სიცხესა მას მზისა ნათლისა ცხოველისასა, სანატრელთა მოციქულთა და აგრილობდა, ხოლო ზეცით ჳმაჲ საშინელი ესმა მათ: „ეგე არს ძე ჩემი თანასწორი და ჳამთა უწინარეს შობილი“ (მინჩხი 1987: 324); „რაჟამს ფერი იცვალჲ, ქრისტე, გამოჰბრწყინდი ნათლითა მით უსხეულოდათა, შეძრწუნდეს მოციქულნი ზარისა მისგან საშინელისა, რამეთუ შესწუვიდა მათ ცეცხლი იგი ღმრთეებისაჲ, ხოლო შენ ღრუბლითა მით ნათლისადათა დაიფარენ, სახიერ“ (მინჩხი 1987: 323); „ტალავარ გექმნა შენ, ქრისტე, ღრუბელი ნათლისაჲ, რაჟამს ჳმაჲ ისმა ზეცით მამისა მიერ და თქუა: ეგე არს ძე ჩემი საყუარელი, მაგისი ისმინეთ“ (უძველესი... 1980: 264).

სახარების თანახმად, თაბორის მთაზე მოწაფეებმა მაცხოვართან ერთად მოსე და ელია იხილეს: „და აჰა ეჩუენნეს მათ მოსე

და ელია მის თანა და თანა-ზრახვიდეს. მიუგო პეტრე და ჰრქუა იესუს: უფალო, კეთილ არს ჩუენდა აქა ყოფად. და, თუ გნებავს, ვქმნეთ აქ სამ ტალავარ: ერთი შენდა და ერთი მოსესა და ერთი ელიასა“ (მთ. 17, 3-4). იოანე ოქროპირი ფერისცვალების საკითხავში პეტრე მოციქულის მიერ ნახსენებ სამ ტალავარსა და ნათლის ღრუბელს ქრისტეს ეკლესიის სიმბოლოდ წარმოაჩენს: „სამითა მით სახელითა საცნაურსა მას ტალავარსა აღაშწნებდა, რომელ არს სამოციქულოდ კათოლიკე ეკლესიად, რომელსა შინა სამებად იქადაგების. და ღაცათუ მან სამი თქუა, არამედ ღრუბელი იგი ერთობასვე აჩუენებს – ეკლესიასა ჭეშმარიტებისასა, რამეთუ არა უმეცარ იყო საიდუმლოდსა მის, ვითარცა იგი არა კაცობრივმან სიბრძნემან ასწავა მას თქუმად, ვითარმედ: შენ ხარ ქრისტე, ძე ღმრთისა ცხოველისად, არამედ მამამან ცათამან, ვითარცა თავადი უფალი ეწამების“ (იოანე ოქროპირი 1959: 195). სახარების მიხედვით ხომ კაცობრიობის მართალი ნაწილი ნათლის სიმბოლოს ქვეშ (რომელიც თავად უფალია) გაერთიანდება: „მაშინ მართალნი გამობრწყინდნენ, ვითარცა მზე, სასუფეველსა მამისა მათისასა“ (მთ. 13, 43).

მოსესა და ელიას სახეების წარმოსაჩენად სახეთა პარალელიზმს მიმართავენ ჰიმნოგრაფები, ესენია სინასა და თაბორის მთები; ცეცხლოვანი ეტლით ზეატაცებული და ფერისცვალებისას ნათლით მოსილი ელია: „შორის ერსა ისრაელთასა ადიდა ღმერთმან მონად თვისი მოსწ და უბრძანა მას საქმედ კიდობანი შჯულისად ძელთაგან ულპოლველთა, რომელსა შინა დაისხნეს ფიცარნი ღმრთივ დაწერილნი, ხოლო დღეს უბრძანა აღდგომად მკუდრეთით და კუალად მხილველ იყო განჭეშმარიტებულსა დიდებასა მას თვისსა“ (მინჩხი 1987: 325); „მაყულოვანსა მას ეჩუენა რად უფალი მოსეს შჯულისა მომცემელსა, და აქა მთასა ზედა თაბორსა ხატი უხილავი დიდებისა ღმრთეებისად უჩუენა მოციქულთა მბრწყინვალეებითა“ (თუენი: H-2337, 1178r); „რომელი უცხოთა ეტლითა ჰაერთა შინა აღტაცებული ქმნა საღმრთოთა ბრძანებითა – ელია თეზბიტელი, ესე აწ უხილავად წამისყოფითა ქრისტე საკვრველმოქმედებისადათა მეყსეულად ზეცით მოიწოდა დღეს და აღიარებდა ღმერთად განკაცებულად და მეუფედ საუკუნოდ“ (მინჩხი 1987: 325).

მოსესა და ელიას სახით ძველი და ახალი აღთქმის მოვლენებს ერთმანეთთან აკავშირებს იოანე ოქროპირი: „მე საკვრველი და მიუწდომელი ხილვად, რომელი იხილეს წინაწარმეტყუელთა ამათ და მოციქულთა მთასა თაბორსა უფროდს მთისა სინაისა! რამეთუ მუნ ალი იგი ცეცხლისად, ხოლო აქა ნათელი ღმრთეებისად; მუნ მაყუალი, ხოლო აქა ღრუბელი; მუნ მოსე შემინებული, ხოლო აქა თანამდგომარც და ზრახვის ზიარი; მუნ მონად დიდებული, ხოლო აქა უფალი დიდებისად; მუნ სახც, ხოლო აქა ჭემმარიტი; არღარა შჯული მოსწსგან, არამედ მადლი და ჭემმარიტებად იესუ ქრისტეს მიერ დაემტკიცების“ (იოანე ოქროპირი 1959: 194).

გრიგოლ პალამას სწავლებით, სწორედ ღვთიურმა ნათელმა შეაცნობინა მოციქულებს მოსე და ელია: „მოსე და ელია, განსაკუთრებით პირველი, რომელიც აშკარად სულითა და არა ხორციით იმყოფებოდა იქ, როგორი გრძნობადი სინათლის მეშვეობით შეიძლებადა ყოფილიყვნენ განათლებულნი, ხილულნი და შეუცნობელნი?... მოციქულები ვერ შეძლებდნენ ღვთიური ნათლის იდუმალი ძალების გარეშე ეცნოთ ისინი, ვინც არასდროს ენახათ. ეს მან (ნათელმა) განახვან მათი გონების თვალნი“ (პალამა 1990: 3).

ჰიმნოგრაფები თაბორის ნათელს უწოდებენ მარადიულ, წარუვალ, შეუხებელ ნათელს, თავად ქრისტეს კი დაუღამებელ, თვთმნათობ ნათელს, სიმართლის მზეს, რაც საღმრთო სწავლებას ეფუძნება. იოანე დამასკელი ამგვარი სახისმეტყველებით ასახავს „სამპიროვან ღმრთაებას“: „ყოვლად სახიერი, სამგზის ნათელი, სამგზის მზიანი, სამგზის ბრწყინვალე. მამა – ნათელია, ძე – ნათელია, სულიწმიდა – ნათელია“ (დამასკელი 2000: 156).

როგორც ვხედავთ, ნათელი, როგორც პოეტური და ტროპული სახე, წამყვანია ქრისტიანულ მწერლობაში. ფერისცვალებისადმი მიძღვნილ საგალობლებში სახარებისული დეტალები თითქოს უფრო მკაფიოდაა შენარჩუნებული, რისი საფუძველი მათი ერთგვარი სახისმეტყველებითი გააზრებაა, რომელიც ნათლის ტროპიკაზეა აგებული.

სასულიერო მწერლობის კიდევ ერთი გამორჩეული სახესიმბოლოა ჯვარი – ქრისტიანული სამყაროს ერთ-ერთი უდიდესი სიმბოლო, ცხოველსმყოფელი ძელი, რომელზედაც მიმსჭვალული იყო მაცხოვარი (მთ. 27, 27-37; მარკ. 15, 21-26; ლკ. 23, 26-68; ინ. 19, 16-20). ქრისტეს ჯვარი მაცხოვრის გარდამოხსნის შემდეგ თითქ-

მის 300 წლის განმავლობაში დაფარული იყო მორწმუნეთათვის. 326 წელს, კონსტანტინე დიდის მეფობის დროს, ელენე დედოფალმა სასწაულებრივად იპოვა იგი გოლგოთაზე. ხალხი მიაწყდა უფლის ჯვარს სამთხვევად. იერუსალიმის პატრიარქმა მაკარიმ ჯვარი მაღლობზე აღმართა, რათა ყველას შეძლებოდა მისი ხილვა.

მაცხოვრის ჯვარი 614 წლამდე იყო იერუსალიმში. შემდეგ სპარსეთის მეფემ, ხოსრომ, დაიპყრო, გაძარცვა იერუსალიმი და აღდგომის ტაძრიდან ჯვარიც გაიტაცა. 628 წელს, როდესაც ჰერაკლე იმპერატორმა ზავი დადო სპარსეთის მეფესთან, ჯვარი იერუსალიმში დააბრუნეს. იმპერატორმა გაიხადა სამეფო შესამოსელი და უბრალო ტანსაცმლით, ფეხშიშველმა მიიტანა ჯვარი აღდგომის ტაძრამდე. ამ დღიდან 14 სექტემბერს (ძვ. სტ.) განწესდა მსოფლიო დღესასწაული ჯვრის ამალღებისა – ამალღებად პატიოსნისა და ცხოველსმყოფელისა ჯუარისად.

ჯვრის სიმბოლო უმთავრესია ჯვართამალღების საგალობლებში, ამიტომაც ყურადღება უნდა მიექცეს მის სახისმეტყველებით გააზრებას.

დოგმატური ღვთისმეტყველებით ჯვარი ერთ-ერთი უდიდესი სიწმინდეა ქრისტიანული სამყაროსათვის. იოანე დამასკელი „მართლმადიდებლობის ზედმიწევნით გადმოცემაში“ პირდაპირ მიუთითებს ამაზე: „ყველაზე უფრო საკვირველია მისი [ქრისტეს] პატიოსანი ჯვარი, რადგან სხვა არაფრის მიერ არ შემუსრვილა სიკვდილი, არ გაუქმებულა წინამამის შეცოდება, არ წარტყვენილა ჯოჯოხეთი, არ მონიჭებულა აღდგომა, არ მოგვეცემია ძალა იმისა, რომ უგულვებელყო... თვით სიკვდილიც“ (დამასკელი 2000: 430).

ჯვარი ქრისტიანობამდელ სამყაროში დასჯის იარაღი იყო, მასზე გაკვრა დასჯის ყველაზე სამარცხვინო ფორმად ითვლებოდა. მხოლოდ ქრისტეს ჯვარცმის შემდეგ გახდა ჯვარი ესოდენ დიდი სიწმინდე, რადგან სიკვდილის დათრგუნვისა და სიცოცხლის აღორძინების სიმბოლო შეიქნა.

ჯვრის წინასახე საკმაოდ მრავლადაა ძველ აღთქმაში, რაზეც წმიდა მამეებიც მიუთითებენ და რასაც უხვად ვხვდებით საგალობლებშიც. „ხისა მიერ ადამ შეცთომილი განვარდა სამოთხით, ხისა მიერ ჯუარითა ავაზაკი შევიდა სამოთხედ“ (გიორგი მთაწმინდელის... 2007: 217); „ვლადადებთ შენდამი, ქრისტე, რომელმან

ძელისამიერი იგი დაცემად – მამისა ჩუენისა თანანადები იგი ცოდვად, პატიოსნითა ჯუართა შენითა განაქარვე და მორწმუნეთა მოანიჭე აღდგომად“ (უძველესი... 1980: 298). ჯვარს სოლომონ მეფეც მოიხსენებს: „კურთხეულია ძელი, რომლითაც სამართლიანობა მოხდა“ (სიბრძ. სოლ. 14, 7). იოანე დამასკელი ცხოვრების ხეს ჯვრის სიმბოლოდ მიიჩნევს: „პატიოსანი ჯვარი წინაგამოსახა ცხოვრების ხემ, ღვთის მიერ დანერგილმა სამოთხეში. ეს იმიტომ, რომ რადგან ხისგან იყო სიკვდილი, ხის მიერვე უნდა მონიჭებულიყო სიცოცხლე და აღდგომა“ (დამასკელი 2000: 432).

წმიდა თეოდორე სტუდიელი ჯვრის, ანუ სიცოცხლის ხის, წინასახედ მიიჩნევს ნოეს კიდობანს (რომელიც ხისგან იყო დამზადებული და რომლის მეშვეობითაც კაცობრიობა გადარჩა); აარონის კვერთხის აყვავებას.

წმიდა მამათა სწავლებით, ჯვრის წინასახეა, ასევე, მოსეს მიერ ხელების გაწვდენა, როდესაც დადგა მზე და რის შედეგადაც ებრაელებმა შეძლეს ამაღეკების დამარცხება, რაც საგალობლებშიც აქცენტირებულია: „მოსე გამოგსახა შენ, კელნი რად ზეცად განიჰყრნა და დასცა ამაღეკი, პატიოსანო ჯუარო“ (გიორგი მთაწმიდელის...2007: 218); „აღიმაღლნა ოდესმე კელნი თვთ მან თავადმანცა მოსე სახედ ჯუარცუმულისა ქრისტესსა და გამომსახველად ამაღლებულისა ამის ჯუარისა. „დადეგინ მზე გაბაონსო და მთოვარე მთხრებლებსა მისსა“, – ამას ილოცავს ისო მომწყუდელი ამაღეკისად, არა ხოლო დღისა მის ჯუარცუმისა წინამომასწავებელად, რომელსა შინა ბნელ იქმნა ქუეყანად მიფარვითა მნათობთადათა, არცა რადთ მის ოდენ დღისა სასწაულითა სარწმუნო-ყოს მკლავი ღმრთისად აღმაღლებული მტერთა ზედა, არამედ რადთა ჯუარისა ამაღლებადცა წინა-მოსაწავოს და მას ზედა აღსლვად მზისა სიმართლისად წინა-გამოსახოს“ (ანდრეა კრეტელი 1986: 319).

ჯვარს გულისხმობდა დავით წინასწარმეტყველი ფსალმუნის შემდეგ მუხლში: „აღამაღლებდით უფალსა ღმერთსა ჩუენსა და თაყუანის-ეცით კუარცხლბეკსა მისთასა, რამეთუ წმიდა არს“ (ფს. 98, 5) // „დღეს კმად დიდებულისა ღმრთისმეტყუელისა დავით მგალობელისად სრულ-ჰყავ, მაცხოვარ, რამეთუ ფერჯთა შენთა კუარცხლბეკსა ფერჯთასა შიშით თაყუანის-ვსცემთ“ (გიორგი მთაწმიდელის... 2007: 221).

ჯვრის წინასახეა, ასევე, იაკობის მიერ იოსების შვილების კურთხევა, როდესაც უმრწემეს დაასხა ხელი (შესაქმე 48, 14-15). „წინადაწარ გამოსახა მამამთავარმან, დიდებულმან იაკობ სახე ჯუარისა შენისაჲ, ქრისტე ღმერთო, რაჟამს მისწულთა თჳსთა აკურთხევედა და თავსა ზედა მათსა შეცვალებით დაასხნა მან ჳელნი“ (გიორგი მთაწმიდელის... 2007: 222); // „ამის ჯუარისა მოსწავებად მამამთავარმან იაკობ შეცვალებით ოდესმე დაასხნა ჳელნი მისწულთა იგავის წინა გამოსახვითა“ (ანდრეა კრეტელი 1986: 314).

გიორგი მთაწმინდელისეულ პარაკლიტონში, მეორე ხმის აღდგომის დასდებლებში, ჯვრის წინასახედაა წარმოჩენილი როგორც იაკობი, ასევე მოსე და დავით: „წინასწარმეტყუელთა იგავით წინადაწარვე გამოსახეს ჯუარი, იაკობ, მოსე და დავით, რომლითა ქრისტემან ჯოჯოხეთი წარმოტყუნა“ (Ath-45: 43v).

ჯვრის სიმბოლოდ მიიჩნევენ წმიდა მამები მოსეს მიერ რკინის გველის ამაღლებას, მის კვერთხს, რომლითაც მეწამული ზღვა და კლდე განაპო; ელიას მიერ ხალენით იორდანის გაპობას; ცეცხლისა და ღრუბლის სვეტები, რომლებიც დღისით და ღამით უძლოდა ეგვიპტიდან გამოსულ ებრაელთა ერს, ისააკს, რომელიც შესაწირად გამზადებული შეშაზე ჯვრის სახედ დააწვინა აბრაამმა. ამ სწავლებას უხვად ვხვდებით როგორც საგალობლებში, ისე ჰომილიებში: „სახედ პატოსნისა ჯუარისა შენისა, ქრისტე, აქუნდა კუერთხი იგი მოსედსი ეგუიპტეს, რომლითა იქსნა ისრაელი მონებისაგან მტერისა. ხოლო აქა ქრისტემან, ღმერთმან ჩუენმან, ჯუართა შემუსრა სიმტკიცეჲ სიკუდილისაჲ“ (უძველესი... 1980: 307); „ჯუარი ქადაგა მოსე კუერთხისა ცემითა, რაჟამს განაპო მეწამული განსავალად ისრაელთა, ხოლო შერწყმასა მისსა ფარაოს ეტლთა ზედა გამოსახვოდა ძლიერი საჭურველი“ (გიორგი მთაწმიდელის... 2007: 232). „საჭურველი უძლეველი“ ჯვრის ეპითეტია, რომელიც თითქმის ყველაზე მეტი სიხშირით გვხვდება ჯვართამაღლების საგალობლებში. „საკურნებელად მოსე განწირულთა მათთჳს აღამაღლა ძელსა ზედა სასოებაჲ კბენილთაჲ მათ, რაჟამს სახე ჯუარისაჲ მოსპოლვით გუელსა მას მომსრველსა უწყალოდ გუელი იგი რვალისაჲ ჯუარცუმით ძელსა ზედა“ (გიორგი მთაწმიდელის... 2007: 233); „რვალისა იგი გუელი აღამაღლა, არა რაითა ადიდოს, არამედ

რადთა განაქიქოს და გესლი სპილენძისად გესლსა სიბოროტისასა წინა-განაწყოს, ვითარცა თანა შეტყუებით საჩუენებელად ბოროტთა ურთიერთას მოზავებისა. ამადღდა უკუე გუელი იგი რვალისად, არა ვითარცა გამომსახველი ანუ ვითარცა სახე ჯუარისად, არამედ ვითარცა წინააღმდეგომი სახისად ანუ სახისმეტყუელებით მოპოვნებული სახის-მეტყუელისად“ (ანდრეა კრეტელი 1986: 319); „ღმერთმან თქუა: წყეულ იყავნ გუელი ყოველთა შორის მკეცთა და ქუეწარ-მავალთა! ეგრეთვე წყევად შერაცხილ იყო ჯუარიცა, რომელმან ყოველნი წყევანი უჩინო-ყვნა, ხოლო თვთ არა დაადგრა წყევად, არამედ ვითარ-იგი პირველ გუელ ქმნილი კუერთხი კუალად კუერთხ იქმნა, ეგრეთვე ჯუარი წყევისაგან კუერთხ იქმნა მისაყრდნობელად და განსამტკიცებლად ერისა ღმრთისა მის ზედა ტვრთვითა სიბრძნისა და ძალისა ღმრთისადათ“ (დამასკელი 1986: 202).

„საწამებელად ჯუარისა ოდესმე კუერთხი გამოჩნდა, რაჟამს ნაყოფმან მისმან აღაყუავილნა პატივი მღდელისა და ეკლესიისად და ბერწყოვილმან გამოილო სიმტკიცე და სიქადული“ (გიორგი მთაწმიდელის... 2007: 233); „სიმტკიცე კლდისად კუერთხისა მის შეხებითა განილო და აღმოუცენა წყალი ერსა ურჩსა და მოასწავა სახე ეკლესიისად, ძელისა მიერ განახლდების და მტკიცედ განძლიერდების“ (გიორგი მთაწმიდელის... 2007: 233); „წყარონი იგი მწარენი უდაბნოს მოსე მოაქცინა ძელითა და მით მოასწავა წარმართთა ჯუართა მოქცევად სარწმუნოებად“ (გიორგი მთაწმიდელის... 2007: 234); „ჯუარის სახედცა აღავსებდა ისააკვა შემასა მსხუერპლისასა ამღებელი და მამისა დაკლვად მისსა მიმავალისა უშიშად შედგომილი... ჯუარისა სახე აქუნდა ამასვე მოსეს კუერთხსა, რაჟამს მეწამულისა უფსკრულთა წყალნი შეყივნებით მიმოგანყვნა იმიერ და ამიერ თვსსა და ერისა. ჯუარის სახე აქუნდა სუეტსა ცეცხლისა და ღრუბლისა, რომლითა უძლოდა ღმერთი უდაბნოსა ზედა შეცთომილსა ისრაელსა ლტოლვილსა... ჯუარის სახესა აღავსებდა კუერთხი ეგე უდაბნოს კლდის მცემელი და მდინარისა მიდგომით მშობელ მქმნელი“ (ანდრეა კრეტელი 1986: 314).

ჰომნოგრაფები ჯვარს მრავალი ეპითეტით ამკობენ: ქრისტანეთა შესავედრებელი, შემწე და სიმტკიცე; ნიჭთა მომატყუებელი; სამოთხის კარი; ეკლესიის ზღუდე; საჭურველი ყოვლად

ძლიერი; ეშმაკთა წარმდევნელი; კუერთხი სიმტკიცისაჲ; მოწამეთა გვირგვინი; საღმრთო კიბე, რომლითაც ადამიანი ამალდა ზეცად; ფარი საღმრთოჲ...

გრიგოლ ნოსელის სწავლებით, ქრისტეს ჯვარცმით სიმბოლურად გამოიხატა მისი მაცხოვარების უნივერსალიზმი: ყველა ქმნილება ზეცაში, ქვეყანასა და ქვესკნელში (რასაც გამოხატავს ჯვრის ოთხი კიდე) ქრისტეს მაცხოვარებით გაერთიანდა (ნოსელი 2008: 11) // „მ, სასწაული საკვრველთაჲ, რამეთუ ცათა სწორავს სივრცე და სიგრძე ჯუარისაჲ, რომელი ღმრთისა მადლითა განსწმენდს ყოველთა“ (გიორგი მთაწმიდელის... 2007: 220).

ჯვართამაღლების საგალობლებში უხვად გვხვდება ნათლის ტროპული სახეები, რომელიც ძირითადად მიემართება ქრისტესა და ჯვარს: „ნათლისა გამოჩინებასა წესნი უხესთაჲს განკრთომით ქებასა შესწირვენ“... „ნათელი მოივლინე, ქრისტე, სოფლად“... „რომელმან გამოაბრწყინე ნათელი და განანათლე ცისკარი და გამოაბრწყინე დღე“... „ღმრთივ-შუენიერი, უფროს მზისთუალისა ნათელი, ცხოველსმყოფელი პატიოსანი ჯუარი აღმოგუიციანდა ქუეყანით მორწმუნეთა საძლეველად მტერისათუის“... „ჯუარმან შენმან, ქრისტე, განანათლნა შენნი ეკლესიანი, რომელი გამოაბრწყინე ქუეყანასა ზედა ნათლითა ზეცისაჲთა, უბრწყინვალედს მზისთუალისა, რამეთუ დღეს აღემართა ძელი ჯუარისაჲ, დაეცა მტერი“ (უმველესი... 1980: 299, 304, 308, 311); „დღეს გამოგვბრწყინდა ჩუენ ელვარე უფროს მზისთუალისა ჯუარი შენი, ქრისტე ღმერთო“... „დღეს მოგუესწავა ნათლითა შემოსილი ჯუარი, ქუეყანად ამალღებული“... „განბრწყინდა ჯუარი შენი, მაცხოვარ, ცათა შინა და ამხილა მტერთა ურწმუნოებაჲ იგი მათი“... „ნათელსა მას შინა საღმრთოსა მყოფ ხარ, პატიოსანო ჯუარო ქრისტესო, განანათლენ, წმიდა-ყვენ რომელნი ამალღებასა შენსა შიშით თაყუანის-სცემენ“... (გიორგი მთაწმიდელის... 2007: 216, 220, 221, 229). ჯვრის მეოხებით დაიძლია სიკვდილი და ადამიანი დაბრუნდა პირვანდელ წიაღში, საღმრთო ნათელში. ამიტომაც არის ჯვართამაღლების საგალობლები ნათლის ტროპიკის ასე უხვად შემცველი.

წმ. იოანე ოქროპირი სახეთა პარალელიზმით აკავშირებს მოვლენებს ჯვარცმამდე და ჯვარცმის შემდეგ: „რად იყო პირველ ჯუარისა, ანუ შემდგომად ჯუარისა... პირველ ჯუარისა ეშმაკი

თაყუანის-იციმებოდა, ხოლო აწ ჯუარისა ქადაგებითა ეშმაკი დაითრგუნვის და ყოველნი ძალნი მისნი ივლტიან... არღა იქადაგებოდა ჯუარი და სიკუდილისა მიერ შეპყრობილ ვიყვენით. ხოლო აწ ჯუარისა ქადაგებითა სიკუდილსა ვითარცა არაარსა შეურაცხ-ვჰყოფთ და საუკუნოდსა ცხორებისა სურვიელ ვართ. არღა იყო ქადაგებად ჯუარისად და უცხო ვიყვენით სამოთხისაგან, ხოლო აწ ჯუარი რად გამოჩნდა, მყის სამოთხისა ღირს-ყო ავაზაკი“ (იოანე ოქროპირი 1996: 323).

ჯვრის მეოხებით ამაღლდა ადამიანი უფლამდე, განელო სასუფევლის დახშული კარი. ამიტომაც არის ჯვარი ნათელთან ერთად წამყვანი სახე-სიმბოლო სასულიერო მწერლობაში.

დამოწმებული ლიტერატურა:

ანდრია კრეტელი 1986: ანდრია კრეტელი, ძველი მეტაფრასული კრებული, სექტემბრის საკითხავი. გამომცემლობა: მეცნიერება, 1986.

ბიგანიშვილი 2005: ბიგანიშვილი თ. სიმბოლურ-სახისმეტყველებითი ტრადიცია ძველი აღთქმიდან ახალ აღთქმამდე და საღმრთო წერილიდან ჰიმნოგრაფიამდე ნათლის სიმბოლიკის მიხედვით, კრ. ლიტერატურული ძიებანი, XXVI, 2005.

გიორგი მთაწმიდელის... 2007: გიორგი მთაწმინდელის თუენი (სექტემბერი). გამოსცა, გამოკვლევა, საძიებლები და ლექსიკონი დაურთო ლალი ჯღამაიამ. გამომცემლობა: ნათლისმცემელი, 2007.

დამასკელი 1986: ძველი მეტაფრასული კრებული, სექტემბრის საკითხავები. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, კომენტარები და საძიებლები დაურთო ნ. გოგუაძემ. გამომცემლობა: მეცნიერება, 1986.

დამასკელი 2000: მართლმადიდებლური სარწმუნოების ზედმიწევნითი გადმოცემა; ძველი ბერძნულიდან თარგმნა, შესავალი და შენიშვნები დაურთო ე. ჭელიძემ, თბ. 2000.

იოანე ბოლნელი 1999: იოანე ბოლნელი, ათონის მრავალთავი, 1999.

იოანე ოქროპირი 1959: წმიდა იოანე ოქროპირი. სინური მრავალთავი 864 წლისა, გამომცემლობა: „მეცნიერება“, 1959.

იოანე ოქროპირი 1996: თარგმანებად მათეს სახარებისა, I-II-III, თბ., 1996.

ლოსკი 1986: ლოსკი ვლ. პალამისტური სინთეზი. ჟ. საღვთისმეტყველო კრებული №2, თბილისი, 1986.

მინჩხი 1987: იოანე მინჩხის პოეზია, გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევები დაურთო ლ. ხაჩიძემ, გამომცემლობა: მეცნიერება 1987.

სირაძე 1987: სირაძე რ. ლიტერატურულ-ესთეტიკური ნარკვევები, თბ. 1987.

სულავა 2003: სულავა ნ. XII-XIII საუკუნეების ქართული ჰიმნოგრაფია, თბ., 2003.

პალამა 1990: გრიგოლ პალამა, სიტყვა წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა გრიგოლ პალამასი მოციქულთა მიერ თაბორზე ხილული ნათლის თვისებისათვის, ჟურნ. ჯვარი ვაზისა, 1990, №2.

უძველესი... 1980: უძველესი იადგარი, გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და სამიებლები დაურთეს ელენე მეტრეველმა, ცაცა ჭანკიევმა და ლილი ხევსურიანმა. გამომცემლობა: მეცნიერება, 1980.

გამოყენებული ხელნაწერები:

Ath-45 – გიორგი მთაწმინდელის მიერ თარგმნილი და შედგენილი პარაკლიტონი, XI ს. ავტოგრაფული ნუსხა.

H-2337 – თუენი, 1049 წ.